

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK
DR, ADIUNKT, UNIWERSYTET ŁÓDZKI
[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-0733-7709](https://orcid.org/0000-0003-0733-7709)

Tryb zwoływania rad rodzinnych opiek „mniejszych” na podstawie akt łódzkiego i zgierskiego magistratu do 1876 roku

1. Wstęp; 2. Tryb urzędowy; 2.1. Dobrowolne przybycie uczestników; 2.2. Wezwanie uczestników; 2.2.1. Za pośrednictwem suplikanta; 2.2.2. Przez zapozew; 3. Tryb dobrowolny; 4. Podsumowanie.

1

Francuski model rady rodzinnej pojawił się w polskim systemie prawnym wraz z Kodeksem Napoleona. Głównym zadaniem tego organu było ustanowienie i nadzorowanie opieki. Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r. (KCKP) wprowadził dla opieki nad uboższymi pupilami uproszczony rodzaj rady rodzinnej¹ (opieki, w których nadzorowany majątek był większy, miały być zarządzane pod powagą sądu pokoju)². Prawo określało rodzaj i wartość majątku, który decydował o zakwalifikowaniu opieki pod nadzór właściwego urzędnika³.

¹ W skład rady rodzinnej wchodziło po trzech członków z linii ojczystej i macierzystej oraz przewodniczący. Więcej na temat składu rady zob.: J. Machut-Kowalczyk, *Ustalenie składu rady rodzinnej na podstawie Kodeksu Napoleona na obszarze działania łęczyckiego sądu pokoju*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” [dalej: SDPiPP] 2011, t. XIV, s. 183–197; eadem, *Rada rodzinna pod powagą sądu pokoju w świetle akt łęczyckich, zgierskich i łódzkich z lat 1809–1876*, Wydawnictwo Head Republic, Łódź 2014, s. 49–84.

² Więcej zob.: S. Zawadzki, *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem*, t. I, Warszawa 1860, s. 229–230; *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z R. 1825) objaśniony motywami do prawa i jurysprudencją*, zebrał J. Walewski, ks. I, Warszawa 1872, s. 149; K. Hube, *Prawo Cywilne obowiązujące w guberniach Królestwa Polskiego*, Warszawa 1877, s. 152–155; J. Machut-Kowalczyk, *Rada rodzinna...*, *op. cit.*, s. 57–61.

³ Art. 374 Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego [dalej: KCKP] stanowił: „Jeżeli do małoletniego nie należy majątek nieruchomy ziemski, prawem własności albo zastawu, ani dzierżawa dóbr ziemskich lub folwarku, Rada rodzinna zwołaną będzie po miastach przez miejscowego Prezydenta lub Burmistrza, a po wsiach przez miejscowego Wójta. Gdy się z inwentarza majątku okaże, iż Massa czynna majątku wynosi dziesięć tysięcy złotych, albo czyni pięćset złotych rocznego dochodu, Prezydent, Burmistrz lub wójt winien zaraz uwiadomić Sąd właściwy; który Radę rodzinną zwoła w celu urządzenia opieki podług przepisów Sądom służących”.

Do 1876 r. nie było większych zmian w funkcjonowaniu tych organów⁴.

Rada rodzinna dla opieki „mniejszej” miała gromadzić się w mieście pod przewodnictwem burmistrza lub prezydenta, a na wsi – wójta⁵. W pierwszych latach po wejściu w życie KCKP radom rodzinnym w Zgierzu i Łodzi przewodniczył burmistrz (a od 1829 r. w Zgierzu⁶ i od 1841 r. w Łodzi – prezydent)⁷. Miejscem odbywania posiedzeń rad rodzinnych z reguły było biuro magistratu⁸, tak jak przewidywał to art. 385 KCKP⁹.

Dziennik Praw Królestwa Polskiego [dalej: DPKP], 1825, t. 10, s. 200–201; S. Zawadzki, *op. cit.*, s. 229–230.

⁴ Rady rodzinne w mieście zwoływał sędzia pokoju, a na wsi – sąd gminny. Po 1876 r. rady rodzinne gminne miały gromadzić się w mniejszym składzie (art. 8 instrukcji zatwierdzonej w 1876 r.: „Rada rodzinna składać się winna, oprócz Wójta, prezydującego radzie, z czterech członków”). Wójtowie zostali zobligowani do zwoływania rad rodzinnych raz w roku. Nie trzeba było ustanawiać opiekuna przydanego. Zob. J. Milewski, *O opiekach, ustanawianych przez sądy gminne*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1882, nr 38, s. 299–300.

⁵ Art. 386 KCKP: „Na Radzie rodzinnej prezydować będzie Sędzia, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, do których należało zwołanie Rady rodzinnej, z głosem stanowczym, i w przypadku równości zdań przeważającym”, DPKP, 1825, t. 10, s. 210.

⁶ Postanowienie Rady Administracyjnej z 3 czerwca 1829 r. stanowiło m.in.: „Na przedstawienie Kommissy Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji z dnia 3 miesiąca Czerwca r. b. Nro 431/1829 z Kwietnia 29. Miastu Zgierz, w Województwie Mazowieckim, Obwodzie Łęczyckim leżącemu, nadaemy niniejszemu prawa i prerogatywy, iakie z mocy postanowienia z dnia 30. Maia 1818 r. służą miastom stołecznym Województw. W skutek czego Urząd Muncypalny miasta Zgierza składać się będzie z Prezydenta i Radnych”, DPKP, 1829, t. 12, s. 356–358; *Zgierz – źródła do dziejów miasta w XIX i XX w.*, oprac. M. Bandurka, Towarzystwo Przyjaciół Zgierza, Urząd Miasta Zgierza, Łódź 1976, s. 60–61.

⁷ W 1841 r. Łódź stała się miastem gubernialnym. Zob. O. Flatt, *Opis Miasta Łodzi pod względem historycznym, statystycznym i przemysłowym*, Warszawa 1853, s. 27; J. Fiszbak, *Historia Łodzi w nazwach ukryta. O możliwości i potrzebie integracji różnych dziedzin kształcenia szkolnego na lekcjach edukacji regionalnej*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica” 2005, t. 7, nr 2, s. 209.

⁸ Informacja ta rzadko pojawiała się w treści dokumentu inicjującego zwołanie rady rodzinnej. Na wniosku z 26 IX/8 X 1855 r. po lewej stronie odnotowano: „zwołać Radę rodzinną do biura Magistratu” (Archiwum Państwowe w Łodzi [dalej: APŁ], zespół nr 221: „Akta Miasta Łodzi” [dalej: AMŁ], sygn. 1117, s. 1). O miejscu odbywania posiedzeń dowiadujemy z protokołów, które dokumentowały tę czynność. Np.: „w Biurze Burmistrza” (APŁ, zespół nr 2136: „Akta Miasta Zgierza” [dalej: AMZ] sygn. 425, s. 32, 3/15 X 1835 r.). Rzadko prezydent zwoływał radę rodzinną do innego miejsca. Na wniosku z 11 IX 1837 r. znajdujemy adnotację opatrzoną datą 31 VIII/12 września 1837 r.: „Prezydent Termin do zebrania się Rady Rodzinnej w Domu W^{sz} Podającej na dzień jutrzejszy przeznaczam” (AMZ, sygn. 428, s. 28–29). W protokole innej rady rodzinnej jako miejsce odbycia posiedzenia i spisania inwentarza podano dom, w którym mieszkał zmarły rodzic, AMŁ, sygn. 653, s. 15–18 (1833 r.).

⁹ Art. 385 KCKP w pierwszym zdaniu stanowił: „Posiedzenie takowe odbywać się będzie z prawa w miejscu posiedzeń Sądu, Prezydenta, Burmistrza lub Wójta, Radę rodzinną zwołujących, chyba ciż inne miejsce wyznaczali”, DPKP, 1825, t. 10, s. 209.

Literatura historycznoprawna opisuje funkcjonowanie rad familijnych pod powagą sądów pokoju („większych”)¹⁰. Funkcjonowanie opieki „mniejszych” w Królestwie Polskim nadal wymaga opracowania¹¹.

Postaramy się na podstawie materiału archiwalnego, zachowanego w Archiwum Państwowym w Łodzi w zespołach „Akta Miasta Łodzi” (1832–1876 r.)¹² i „Akta Miasta Zgierza” (1826–1876¹³ r.)¹⁴, pokazać różnice w zwoływaniu rad familijnych dla opieki „mniejszych”. Do rozważenia są m.in. pytania: Czy procedury stosowane przez magistrat były mniej sformalizowane? Jakie czynności podejmował przewodniczący, zwołując radę familijną? Jaki był tryb wzywania uczestników na posiedzenie?

¹⁰ J. Machut-Kowalczyk, *Dzieje opieki na ziemiach polskich*, SDPiPP 2010, t. XIII, s. 57–73; eadem, *Ustalenie składu rady familijnej... op. cit.*; J. Bieda, J. Machut-Kowalczyk, *Doradca i opiekun przydany w świetle Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego – podobieństwa i różnice*, SDPiPP 2012, t. XV, s. 87–95; M. Tkaczuk, *Rada familijna jako instytucja systemu opieki w Polsce w XIX i w XX w.*, [w:] *Rodzina w naukach prawnych*, red. M. Tkaczuk, R. Jaworska-Stankiewicz, Uniwersytet Szczeciński. Wydział Prawa i Administracji, Szczecin 2012, s. 179–196; J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna...*, op. cit.; eadem, *Kurator z powodu ciąży w świetle akt Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego i Sądu Pokoju w Łodzi w latach 1809–1876*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2016, t. 68, z. 2, s. 167–181.

¹¹ W pierwszej kolejności podjęte zostały prace nad zagadnieniem dokumentowania czynności przy ustanawianiu „opiek mniejszych”, zob. J. Machut-Kowalczyk, *Dokumentowanie czynności przy opiekach „mniejszych” przez łódzki magistrat w latach 1832–1876*, SDPiPP 2022, t. XXV, s. 159–173.

¹² Akta poszczególnych opieki: AMŁ, sygn. 1062–1079, 1081–1089, 1091–1100, 1102–1105, 1107–1109, 1112–1114, 1116–1118, 1120–1138, 1140–1143, 1145, 1147–1149, 1151–1156, 1158–1166, 1168–1180, 1182–1184, 1186, 1188–1203, 1205–1227, 1229–1265, 1267–1268, 1270–1273, 1275–1278, 1280–1298, 1300–1319, 1321–1325, 1328–1339, 1341–1345, 1347–1351, 1353–1359, 1361–1374, 1376–1384, 1387–1405, 1407–1411, 1414–1422, 1424–1429, 1431–1441. Akta ogólne, zawierające raporty, instrukcje i doszyte akta poszczególnych spraw, niekiedy pojedyncze dokumenty: AMŁ, sygn. 653, 985, 986, 987, 1012, 1013, 1443.

¹³ W AMZ niektóre akta pupilarne dokumentują czynności podejmowane już po 1876 r. – to jednostki archiwalne dotyczące się opieki rozpoczętych jeszcze przed 1876 r. Akt opieki rozpoczętych po 1876 r. w AMZ nie ma, ponieważ były one urządzane już przez sądy pokoju. Te zachowały się w innym zespole archiwalnym (APŁ, zespół nr 86/0-7). Zob. J. Machut-Kowalczyk, *Początki łódzkiego sądownictwa*, SDPiPP 2014, t. XVII, s. 152–159.

¹⁴ AMZ, sygn. 426–431. Są to głównie akta ogólne, do których doszywano szczególne. Z wyjątkiem sygn. 429 i 431, które dokumentują pojedyncze opieki.

2

Burmistrz lub prezydent powinien wydać rezolucję wyznaczającą termin posiedzenia rady familijnej¹⁵. Okres między dostarczeniem wezwania a datą posiedzenia rady familijnej nie powinien być krótszy niż trzy dni. Art. 381 KCKP, w swoim ostatnim zdaniu, przewidywał dla opiek „mniejszych” możliwość wyznaczenia krótszego terminu: „Prezydent, Burmistrz lub Wójt, jeżeli nie wezwą strony odległej zamieszkałej, mogą stronom w miejscu będącym naznaczyć termin krótszy do stawienia się”¹⁶.

W praktyce śladem po wydanej decyzji była adnotacja po lewej stronie dokumentu. Tu wpisywany był najczęściej jedynie termin planowanego posiedzenia rady familijnej¹⁷ – z reguły wskazywana była data i godzina posiedzenia i sposób powiadomienia suplikanta: ustny na miejscu lub pisemny przez urzędnika. Znajdujemy je po lewej stronie wniosków: „Termin do odbycia Rady familijnej wyznaczony na dzień 13/25 Marca r. b. na godziną 3 po południu”¹⁸; „Oznaczam termin na dzień dzisiejszy o godz. 11. z rana o czym Interesanta ustnie uwiadomiłem”¹⁹; „termin na dzień dzisiejszy o godzinie 3 popołudniu oznaczony i przez Głównieńskiego doręczony”²⁰; „nakaz zebrania się Rady familijnej na dzień 19 kwietnia o godzinie 9. rano”²¹.

Niekiedy termin nie uwzględniał godziny: „wyznaczyć Termin na 12 b. m.”²²; „Termin do zwołania Rady familijnej i dopełnienia Spisu Inwentarza przeznaczony na dzień 29 Maja/10 Czerwca 1845 r.”²³; „Termin do zebrania Rady familij-

¹⁵ Naczelnik Powiatu Łęczyckiego pisał do wójtów gmin, prezydentów i burmistrzów miast 13 lutego 1857 r.: „Dla ścisłego stosowania się komunikuje Wójtom Gmin Prezydentom i Burmistrzom Miast w odpisach.- Rozporządzenie kommissyi Rwej S. W. Duchownych z d 6/18 Sierpnia 1853 № 22,915/46,864 co do urządzania nad nieletniemi Opiek Sporządzanych Rad familijnych [!] i Spisów Inwentarzy” („Instrukcja Magistratu Miasta Łodzi pod względem ustanawiania Opieki nad nieletniemi i sporządzania Spisu Inwentarza pozostałości”, AMŁ, sygn. 1443, s. 1). W zamieszczonym wzorze protokołu rady familijnej czytamy: „jako terminie rezolucyą zd: NN. Wo NN. Roku NN. oznaczonym”, *ibidem*, s. 6–7.

¹⁶ DPKP, 1825, t. 10, s. 207. Więcej zob. J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna...*, *op. cit.*, s. 222–223.

¹⁷ AMŁ, sygn. 1114, s. 1 (1862 r.); sygn. 1100, s. 1 (1867 r.).

¹⁸ AMZ, sygn. 427, s. 102 (1844 r.).

¹⁹ AMŁ, sygn. 987, s. 35 (1863 r.).

²⁰ AMŁ, sygn. 1120, s. 1 (1858 r.).

²¹ AMŁ, sygn. 1195, s. 1–2 (1860 r.).

²² AMZ, sygn. 430, s. 187 (1836 r.).

²³ AMŁ, sygn. 1226, s. 1 (1845 r.).

nej na dzień 4 sierpnia 1865 o czym podająca na piśmie została zawiadomiona²⁴; „Termin do zebrania Rady familijnej naznacza na dzień 8/20 Października r. b.²⁵”; „termin na dzień 6 IX wyznaczamy²⁶”.

W przypadku zmiany terminu posiedzenia, na wniosku pojawiała się dodatkowa adnotacja²⁷. W protokołach posiedzenia rady familijnej znajdujemy również informacje o uprzednim wyznaczeniu terminu. W dokumencie z 4/16 września 1836 r. czytamy: „Burmistrz stosownie do Postanowień Dziennika Praw Tomu 10. umieszczonych na dzień dzisiejszy termin zwołania Rady familijnej oznaczył²⁸”.

Z reguły adnotacje świadczące o wyznaczeniu terminu były krótkie: „jako terminie oznaczonym²⁹”; „w terminie na dniu dzisiejszym oznaczonym³⁰”; „oznaczonym terminie³¹”; „Zwołana została na dzień dzisiejszy Rada Familijna³²”.

2.1. Kolejną decyzją podejmowaną przez burmistrza lub prezydenta był tryb wezwania członków. Mogli oni przybyć dobrowolnie lub zostać wezwani na posiedzenie rady familijnej. Taka praktyka występowała również w aktach opieki „większych”, w Łodzi i Zgierzu³³.

Po ustaleniu terminu posiedzenia urzędnik niekiedy sugerował sposób zebrania członków. Na wnioskach pojawiały się m.in. adnotacje pozwalające na dobrowolne zebranie uczestników³⁴. O dobrowolnym przybyciu członków czasami informowali suplikanci. Główny opiekun małoletnich Agatir Jan Edward Frant we wniosku z 27 kwietnia/9maja 1857 r. oświadczył: „Członkowie dobrowolnie na posiedzenie zaproszeni stawią się³⁵”.

²⁴ AMŁ, sygn. 987, s. 115.

²⁵ AMŁ, sygn. 1129, s. 1 (1852 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 1267, s. 2 (1845 r.); AMZ, sygn. 430, s. 570 (1857 r.).

²⁶ AMŁ, sygn. 1176, s. 12 (1860 r.).

²⁷ Po prawej stronie najpierw wyznaczony jeden termin (1 września 1861 r.), a poniżej – drugi: „Termin do zebrania się Rady Familijnej na dzień 4. Września godzinie 10. rano oznaczamy i przez Głowińskiego doręczą”, AMŁ, sygn. 1071, s. 1. Podobnie: AMŁ, sygn. 1195, s. 1–2 (1860 r.).

²⁸ AMŁ, sygn. 1012, s. 32.

²⁹ AMZ, sygn. 425, s. 32 (1835 r.); sygn. 426, s. 1–2 (1855 r.); AMŁ, sygn. 1434, s. 1–2 (1860 r.); sygn. 1272, s. 27 (1867 r.).

³⁰ AMŁ, sygn. 1365, s. 2–3 (1853 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 1370, s. 8 (1848 r.).

³¹ AMŁ, sygn. 1392, s. 4–5 (1860 r.).

³² AMZ, sygn. 426, s. 18 (1853 r.).

³³ J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna...*, *op. cit.*, s. 236–237.

³⁴ AMŁ, sygn. 1099, s. 1 (1864 r.); AMŁ, sygn. 1292, s. 4 (1865 r.).

³⁵ AMŁ, sygn. 1064, s. 5.

Innym źródłem informacji o dobrowolnym stawieniu się uczestników był protokół uchwały rady rodzinnej. W dokumencie tym pojawiała się wówczas informacja: „Zebrała się bez poprzedniego wzywania”³⁶; „w dniu dzisiejszym bez pozwu zebrała się dobrowolnie rada rodzinna”³⁷; „zebrała się dobrowolnie”³⁸; „Na dniu dzisiejszym stawili się w Biorze Urzędu Muncypalnego bez pozwu”³⁹.

2.2. Burmistrz lub prezydent, zwołując posiedzenie rady rodzinnej, wzywał uczestników do przybycia w wyznaczonym terminie: „Zwołać radę rodziną na dzień 8. mb.”⁴⁰; „zwołać Radę rodziną”⁴¹. Zawiadomienie członków powierzał suplikantowi lub właściwemu urzędnikowi. Pierwsze rozwiązanie miało na celu ograniczyć koszty. Drugie było bardziej sformalizowane i stosowane było rzadko.

2.2.1. O sposobie powiadomienia uczestników rady rodzinnej (członków, opiekunów) dowiadujemy się w pierwszej kolejności z adnotacji urzędowych na pismach inicjujących zwołanie rady rodzinnej. I tak po wyznaczeniu terminu zapisywano na wniosku m.in.: „Interessant sam zobowiązał się Członków Rady rodzinnej dostarczyć”⁴²; „O czym podającego uprzedziłem, który zobowiązał się bez pozwu dostawić Członków Radę rodziną składać mających”⁴³.

Inny przykład: 31 kwietnia 1858 r. matka małoletnich wystąpiła z wnioskiem o zwołanie rady rodzinnej. Prezydent nakazał jej zebrać członków na 11 maja 1858 r. (adnotacja na wniosku z 6 maja 1858 r. brzmiała: „Karolina Adamek o zebranie Członków Ray rodzinnej na dzień 11 Maja wezwana”)⁴⁴.

Jeżeli suplikant sam zebrał członków, wówczas w protokole posiedzeń rady rodzinnej pojawiał się odpowiedni zapis: „zebrawszy członków”⁴⁵; „zebrawszy Radę

³⁶ AMZ, sygn. 430, s. 566 (1857 r.); sygn. 431, s. 5 (1855 r.). Podobnie: „bez pozwu zebrała się”, AMŁ, sygn. 1292, s. 8 (1865 r.).

³⁷ AMŁ, sygn. 1076, s. 9 (1864 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 1131, s. 3 (1864 r.); sygn. 1201, s. 3 (1866 r.). Występowała też krótsza formuła: „dobrowolnie bez pozwu”, AMŁ, sygn. 1259, s. 3–4 (1865 r.); sygn. 1367, s. 2–3 (1865 r.); AMŁ, sygn. 987, s. 198 (1866 r.).

³⁸ AMŁ, sygn. 1267, s. 20–21 (1848 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 1013, s. 105 (1851 r.); AMZ, sygn. 430, s. 662 (1864 r.), s. 751 (1870 r.).

³⁹ AMŁ, sygn. 1012, s. 191 (1840 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 1253, s. 1–2 (1863 r.). Inny przykład: „dobrowolnie bez pisemnych pozwów zebrał się członkowie Rady rodzinnej”, AMŁ, sygn. 987, s. 36 (1863 r.).

⁴⁰ AMŁ, sygn. 1276, s. 1–2 (1859 r.). Podobnie: AMZ, sygn. 430, s. 610 (1858 r.).

⁴¹ AMŁ, sygn. 653, s. 79 (1845 r.); sygn. 1381, s. 1–2 (1852 r.); sygn. 1356, s. 1 (1861 r.).

⁴² AMŁ, sygn. 1334, s. 3–4 (1862 r.).

⁴³ AMŁ, sygn. 1218, s. 1 (1864 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 1257, s. 1 (1863 r.).

⁴⁴ AMŁ, sygn. 1062, s. 3–4.

⁴⁵ AMŁ, sygn. 1364, s. 1–2 (1860 r.).

Familijną⁴⁶; „zebrawszy członków Rady familijnej”⁴⁷; „naturalna Opiekunka zebrawszy Członków Rady familijnej”⁴⁸.

2.2.2. Drugą możliwością było formalne wezwanie uczestników. Wówczas magistrat wystawiał zapozew⁴⁹. Takie pismo dostarczał sam suplikant lub wyznaczony urzędnik. W przypadku wystawiania zapozwów suplikant powinien dostarczyć papier stemplowy⁵⁰. To wiązało się z pokryciem kosztów opłaty stemplowej. Opłata regulowana była szczególnymi przepisami i wynosiła najpierw 8 gr, później 10 gr, 15 gr, 7,5 kop.⁵¹ itd. Uiszczana była osobno za każdy dokument (zapozew⁵², potwierdzenie odbioru⁵³). Zapozwy zachowane w łódzkich aktach pupilarnych, poczynając od II połowy XIX w., nie zawierały już stempla⁵⁴.

Doręczenie zapozwu przez suplikanta miało wpływ na obniżenie kosztów zwołania rady familijnej. Taka praktyka występowała również w opiekach „większych”⁵⁵.

W zapozwie od Magistratu Miasta Łodzi z 11/23 września 1859 r., skierowanym do brata małoletnich, czytamy: „Na skutek Odezwy Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego zd 3/15 bmir N. 300. dla ustanowienia Opieki nad nieletnimi po zmarłym Ludwiku Aleksandrze Weickert pozostałemu, Wzywa Juliusza Weickert jako Starszego Brata nieletnich ażeby niezawodnie w dniu 26 bmir o godzinie 9. rano czyli w przyszły poniedziałek zebrawszy Sześciu przyjaciół lub też krewnych Rodziców swych z temy w Biurze Magistratu tutejszego

⁴⁶ AMŁ, sygn. 1291, s. 11 (1858 r.).

⁴⁷ AMŁ, sygn. 1176, s. 12 (1859 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 1440, s. 3 (1857 r.); sygn. 1295, s. 1 (1859 r.); sygn. 1438, s. 5 (1860 r.).

⁴⁸ AMŁ, sygn. 1081, s. 1 (1859 r.).

⁴⁹ Np. AMZ, sygn. 428, s. 75 (1837 r.); AMŁ, sygn. 1424, s. 6–7 (1858 r.); sygn. 1408, s. 20–21 (1860 r.); sygn. 1392, s. 3, 15 (1860 r.); sygn. 1394 (1860 r.); sygn. 1408, s. 20–21 (1860 r.); sygn. 1233, s. 9 (1865 r.).

⁵⁰ Na wniosku wdowy z 21 VI 1846 r. zapisano 6 XI 1846 r.: „Pomimo kilkakrotnych terminów Interesantka, nie tylko że nie zgłosiła się, ale nawet papieru stemplowego na pozwy do członków nie złożyła”, AMZ, sygn. 127, s. 110–111.

⁵¹ Zob. J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna...*, op. cit., s. 285–286.

⁵² Zapozew Prezydenta Miasta Zgierza z 1834 r. opatrzony był stemplem o wartości 10 groszy, AMZ, sygn. 429, s. 1.

⁵³ Na każdym papierze potwierdzającym odbiór – stempel 10 groszy, *ibidem*, s. 2–8 (1834 r.).

⁵⁴ AMŁ, sygn. 1351, s. 3–4 (1858 r.); sygn. 1263, s. 66–67 (1863 r.); sygn. 1233, s. 9 (1865 r.).

⁵⁵ W aktach zgierskiego i łódzkiego magistratu nie znaleźliśmy informacji o pobieraniu innych opłat za wręczenie zapozwu (m.in. opłaty za wręczenie i milowego). Takie opłaty pobierali woźni za doręczanie zapozwu w przypadku opiek „większych”, zob. J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna...*, op. cit., s. 285–286.

niezawodnie stawił się a to dla wyjednania spadku Talarów 200 przez Dziada nieletnich przeznaczanego⁵⁶.

Po lewej stronie na prośbach pojawiały się adnotacje nakazujące wystawienie zapozwu: „Wezwać podanych na Członków Rady Familinėj Obywateli, aby się w dniu 8/20 Marca r. b. stawili⁵⁷; „Członki Rady familinėj wezwane w terminie d 7/19 bm⁵⁸; „wezwać Członków rady na dzień 10. mb.⁵⁹”; „Na dzień jutrzeyszy wezwać podającą i osoby na Członków Rady familiey podanych⁶⁰; „Nakaz Stawienia się na dzień 6/18 stycznia r. b. przez Suwalskiego doręczony⁶¹; „Głowiński zapozew dla doręczenia odebrał⁶²; „przez Paczkowskiego doręczono⁶³.

W niektórych protokołach z posiedzenia rady familinėj znajdujemy informację o wezwaniu członków: „Wezwał Burmistrz do swego Biora Członków Rade familijną składać mających⁶⁴; „Podpisany Prezydent Miasta Zgierza zawezwał Członków do tej Rady familinėj wpływać mających⁶⁵.

Samych zapozwów w APŁ zachowało się zaledwie kilkanaście⁶⁶. Poza terminem, wskazywane było w nich miejsce posiedzenia rady familinėj oraz pouczenie o karze za nieprzybycie⁶⁷. Jeżeli zachodziła taka konieczność, magistrat ponawiał wezwanie⁶⁸.

W AMZ znajdujemy wezwanie wystawione przez Prezydenta Miasta Zgierza z 14 marca 1834 r. Dokument był sporządzony na prośbę suplikanta. W lewym dolnym rogu wymienione są imiona i nazwiska osób, którym dokument miał zostać doręczony. W treści czytamy: „wzywa niżej wyrażonych Członków

⁵⁶ AMŁ, sygn. 1409, s. 3–4.

⁵⁷ AMZ, sygn. 430, s. 106 (1835 r.).

⁵⁸ AMŁ, sygn. 986, s. 590 (1860 r.).

⁵⁹ AMŁ, sygn. 1301, s. 1 (1852 r.). Podobnie: „Wezwać Radę familijną na dzień 10. z rana”, AMŁ, sygn. 1205, s. 15–16 (1861 r.).

⁶⁰ AMŁ, sygn. 1209, s. 1 (1859 r.).

⁶¹ AMŁ, sygn. 1200, s. 1–2 (1860 r.). Inne: „nakaz zebrania się Rady familinėj na dzień 19 Września/1. Października 1863 na godzinę 9. Wyznaczamy i przez Policjanta Stainbrethe dostarczony”, AMŁ, sygn. 1211, s. 1 (1863 r.); „Nakaz stawienia się w Biurze Magistratu na dzień 6/5 1864 przez policjanta czyli Woźnego Kostowskiego”, AMŁ, sygn. 1133, s. 12 (1864 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 1414, s. 1–2 (1859 r.).

⁶² AMŁ, sygn. 1351, s. 1–2 (1858 r.).

⁶³ AMŁ, sygn. 1414, s. 6 (1860 r.).

⁶⁴ AMŁ, sygn. 1012, s. 135 (1838 r.).

⁶⁵ AMZ, sygn. 426, s. 33 (1857 r.).

⁶⁶ Np. AMŁ, sygn. 653, s. 23–24 (1835 r.); sygn. 1351, s. 3–4 (1858 r.); sygn. 1233, s. 9 (1865 r.).

⁶⁷ AMZ, sygn. 430, s. 6–7 (1834 r.); AMŁ, sygn. 1179 (1860 r.); sygn. 1394, s. 3–4 (1860 r.).

⁶⁸ Takich powtórných wezwań zachowało się mało. Przykład: AMŁ, sygn. 1414, s. 6 (1860 r.).

Rady familyiney aby się na dzień 15 Marca r. b. o godzinie 10ey z rana zgromadzili celem ustanowienia prawney Opieki nad pozostałymi małoletniemi po śp. Auguście Wolf, w Mieście tuteyszem zmarłym, ostrzegając iż w razie niestawienia się, Karze prawem ustanowionej ulegną⁶⁹. W aktach tej opieki zachowały się potwierdzenia otrzymania wezwania przez członków rady familijnej (sześć osobnych pokwitowań)⁷⁰.

Zapozew wydany przez Prezydenta Miasta Łodzi 11/23 stycznia 1860 r. zaczynał się od słów: „Gdy mimo wezwania pod dniem 6/18 Stycznia r. b. uczynionego, i oznaczonego terminu na dzień 7/19 bmir. w Interesse ustanowienia Opieki nad nieletniemi po Izraelu Taglich, Członkowie Rady familijnej [...] nie stawili się, przeto Prezydent zawiadamia ich że każdy z nich za nieuległość na karę Rsr: 1°. skazanym został.- Obok tego Prezydent wyznaczyszy powtórny termin do stawienia się w Bjórze Magistratu na dzień 13/25 Stycznia rb: o godzinie 9. z rana to jest w Środe.- Wzywa wyż wymienionych Członków Rady Familynej, ażeby niezawodnie w terminie tem zebrawi się, a to pod karą Rsr: 3°”⁷¹.

3

W praktyce z II połowy XIX w. stosunkowo często posiedzenia opiek „mniejszych” odbywały się bez wcześniejszego formalnego wyznaczenia terminu. Można przypuszczać, że suplikant pojawiał się w biurze magistratu razem z kandydatami na członków tego organu. Nie wykluczamy, że termin był wcześniej uzgadniany z prezydentem. Materiał archiwalny zawiera wnioski bez adnotacji ustalającej termin⁷². Niekiedy z protokołu posiedzenia rady familijnej wprost wynika, że termin nie był wyznaczony (w protokole posiedzenia rady familijnej małoletnich Ehrentant z 9/21 sierpnia 1854 r. czytamy: „Po takiem zebraniu się bez wyznaczenia terminu powyżej wymienionych Członków Radę familijną składających”⁷³). Podobne adnotacje w protokołach z posiedzeń rad familijnych pojawiały się dość często, począwszy od lat 50. XIX w.: „bez oznaczenia terminu”⁷⁴; „bez poprzedniego podania i oznaczenia terminu mając sobie Prezydent przedstawionych na Członków Rada

⁶⁹ AMZ, sygn. 429, s. 2.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 3–8 (1834 r.).

⁷¹ AMŁ, sygn. 1392, s. 3, 15.

⁷² AMŁ, sygn. 1102, s. 1 (1853 r.); sygn. 1103, s. 16 (1869 r.); sygn. 1105, s. 1 (1873 r.)

⁷³ AMŁ, sygn. 1112, s. 4. Podobnie: AMŁ, sygn. 1152, s. 3 (1853 r.); sygn. 1203, s. 1–2 (1854 r.); sygn. 1116, s. 2 (1856 r.); sygn. 1149, s. 11 (1857 r.).

⁷⁴ AMŁ, sygn. 1166, s. 2–3 (1852 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 1442, s. 3–4 (1853 r.); sygn. 1305, s. 4 (1856 r.); sygn. 1303, s. 3 (1863 r.).

familiiną składać mających”⁷⁵; „bez zwołania i oznaczenia terminu zebrawszy się Członki Radę familijną składać mający”⁷⁶; „i w tem celu nieczekając na wyznaczenie terminu w dniu dzisiejszem zebrawszy Członków Rady familiniej”⁷⁷; „wдова zebrawszy bez zapozwu i wyznaczenia terminu członków Rady familiniej”⁷⁸.

W praktyce zatem dość często rodzina nie czekała na wyznaczenie terminu. Osoby mające wchodzić w skład rady familiniej zbierały się same w biurze magistratu, wraz z kandydatem na opiekuna (bądź opiekunem testamentowym lub naturalnym), żądając odbycia posiedzenia. Czasami nie było w aktach wniosku, a protokół zaświadczał, że suplikant swoją prośbę przedstawił tuż przed odbyciem rady familiniej⁷⁹. Możliwe było również, że suplikant po otrzymaniu informacji o możliwości odbycia posiedzenia mobilizował uczestników do przybycia.

Większość przykładów niebudzących wątpliwości pochodzi jednak z II połowy XIX w. Wcześniejsze materiały ani w protokołach, ani we wnioskach takich informacji nie zawierają. Pojawiające się wówczas adnotacje są ogólne („zgromadziła się rada familijna”⁸⁰; prezydent radę familijną „zwołał”⁸¹; „Prezydent Miasta Zgierza zwoławszy w dniu dzisiejszym”⁸²; rada „zwołaną została”⁸³; „zwołana rada familijna”⁸⁴; „będąc zwołaną Rada familiyna”⁸⁵).

4

Dla zwoływania rad familijnych opieki „mniejszej” przewidziano prostszą procedurę niż dla tych pod powagą sądu pokoju. Główna różnica dotyczyła wyznaczenia terminu. Prawodawca dopuścił możliwość skrócenia okresu, który powinien

⁷⁵ AMŁ, sygn. 1065, s. 1 (1854 r.).

⁷⁶ AMŁ, sygn. 1118, s. 2 (1855 r.).

⁷⁷ AMŁ, sygn. 1223, s. 3–4 (1856 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 1251, s. 7–8 (1857 r.).

⁷⁸ AMŁ, sygn. 1350, s. 1–2 (1863 r.).

⁷⁹ AMŁ, sygn. 1372, s. 1 (1855 r.); sygn. 1387, s. 1 (1864 r.).

⁸⁰ AMZ, sygn. 430, różne akta wszyte: „Akta Prezydenta Miasta Zgierza Tyczące się Opieki Nieletniey po zmarłym Fryderyku Gole”, s. 56 (1835 r.); „Akta Urządzenia Opieki nieletnich po Julianie Lobryz pozostałych dzieci”, s. 1 (1835 r.); „Akta Urządzenia Opieki nieletnich po Józefie Siehce pozostałych Dzieci”, s. 218–219 (1836 r.); AMZ, sygn. 428, s. 89 (1837 r.), s. 115 (1838 r.), s. 153 (1839 r.); AMZ, sygn. 427, s. 75 (1839 r.).

⁸¹ AMŁ, sygn. 1012, s. 105 (1838 r.); AMZ, sygn. 427, s. 117 (1845 r.), s. 220 (1848 r.).

⁸² AMZ, sygn. 430, s. 611–613 (1858 r.).

⁸³ AMŁ, sygn. 653, s. 20 (1833 r.).

⁸⁴ *Ibidem*, s. 29 (1835 r.).

⁸⁵ AMZ, sygn. 429, s. 17–18 (1834 r.). Podobnie: AMZ, sygn. 430, s. 23 (1835 r.), s. 384 (1852/1853 r.).

upłynąć między jego wyznaczeniem a datą posiedzenia rady familijnej. W praktyce formalności zostały ograniczone do minimum. Nie ma w aktach opiekuńczych kurend, jakie były obecne w aktach sądów pokoju, poświadczających o zawiadomieniu uczestników o terminie⁸⁶. W zamian za to pojawiają się pojedyncze zapowazy wystawiane przez magistrat. Potwierdzenia otrzymania wezwania rzadko były załączane do akt.

Informację o trybie zwołania rady familijnej znajdujemy w adnotacjach urzędowych, na pismach inicjujących procedurę⁸⁷ i w protokołach z posiedzeń rad familijnych (szczególnie tych z II połowy XIX w.).

Urzędnik, zwołując radę familijną, wyznaczał termin lub zarządzał odbycie jej posiedzenia. Rada familijna była zatem w praktyce zwoływana w trybie urzędowym, z uwzględnieniem formalnych procedur, lub w trybie dobrowolnym, gdzie formalności ograniczane były do minimum. Można odnieść wrażenie, że tryb zwołania rady familijnej był uzależniony od woli przewodniczącego i determinacji suplikanta i członków rady familijnej – co mogło mieć duży wpływ na ograniczenie kosztów tej czynności. Przewodniczący podejmował decyzję o uproszczeniu trybu na każdym etapie, w zależności od okoliczności faktycznych.

W praktyce przeważała forma dobrowolnego zbierania się członków rady familijnej, która była też obserwowana w przypadku opiek „większych”.

Wykaz skrótów

AMŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi, zespół nr 221: „Akta Miasta Łodzi”,
AMZ – Archiwum Państwowe w Łodzi, zespół nr 2136: „Akta Miasta Zgierza”,
APŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi,
KCKP – Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r.,
SDPiPP – „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Łodzi:

zespół nr 221: „Akta Miasta Łodzi”, sygn. 653, 985, 986, 987, 1012, 1013, 1062–1443.
zespół nr 2136: „Akta Miasta Zgierza”, sygn. 427–431.

Źródła drukowane

Dziennik Praw Królestwa Polskiego, 1825, t. 10.

⁸⁶ J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna...*, *op. cit.*, s. 227–234.

⁸⁷ AMŁ, sygn. 1099, s. 1 (1864 r.).

Dziennik Praw Królestwa Polskiego, 1829, t. 12.

Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z R. 1825) objaśniony motywami do prawa i juriesprudencją, zebrał J. Walewski, ks. I, Warszawa 1872.

Zawadzki S., *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem*, t. I, Warszawa 1860.

Zgierz – źródła do dziejów miasta w XIX i XX w., oprac. M. Bandurka, Towarzystwo Przyjaciół Zgierza, Urząd Miasta Zgierza, Łódź 1976

Opracowania

Bieda J., Machut-Kowalczyk J., *Doradca i opiekun przydany w świetle Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego – podobieństwa i różnice*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2012, t. XV, s. 87–95.

Fiszbak J., *Historia Łodzi w nazwach ukryta. O możliwości i potrzebie integracji różnych dziedzin kształcenia szkolnego na lekcjach edukacji regionalnej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2005, t. 7, nr 2, s. 197–217.

Flatt O., *Opis Miasta Łodzi pod względem historycznym, statystycznym i przemysłowym*, Warszawa 1853.

Hube K., *Prawo Cywilne obowiązujące w guberniach Królestwa Polskiego*, Warszawa 1877.

Machut-Kowalczyk J., *Dokumentowanie czynności przy opiekach „mniejszych” przez łódzki magistrat w latach 1832–1876*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2022, t. XXV, s. 159–173.

Machut-Kowalczyk J., *Dzieje opieki na ziemiach polskich*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2010, t. XIII, s. 57–73.

Machut-Kowalczyk J., *Kurator z powodu ciąży w świetle akt Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego i Sądu Pokoju w Łodzi w latach 1809–1876*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2016, t. 68, z. 2, s. 167–181.

Machut-Kowalczyk J., *Rada familijna pod powagą sądu pokoju w świetle akt łęczyckich, zgierskich i łódzkich z lat 1809–1876*, Wydawnictwo Head Republic, Łódź 2014.

Machut-Kowalczyk J., *Ustalanie składu rady familijnej na podstawie Kodeksu Napoleona na obszarze działania łęczyckiego sądu pokoju*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2011, t. XIV, s. 183–197.

Milewski J., *O opiekach, ustanawianych przez sądy gminne*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1882, nr 38, s. 299–300.

Tkaczuk M., *Rada familijna jako instytucja systemu opieki w Polsce w XIX i w XX w.*, [w:] *Rodzina w naukach prawnych*, red. M. Tkaczuk, R. Jaworska-Stankiewicz, Uniwersytet Szczeciński. Wydział Prawa i Administracji, Szczecin 2012, s. 179–196.

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK

DR, ADIUNKT, UNIWERSYTET ŁÓDZKI

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-0733-7709](https://orcid.org/0000-0003-0733-7709)

Tryb zwoływania rad familijnych opiek „mniejszych” na podstawie akt łódzkiego i zgierskiego magistratu do 1876 roku

Rady familijne dla opiek „mniejszych” zwoływane były przez prezydentów albo burmistrzów (w miastach) oraz wójtów (na wsi). Akta pupilarne zachowane w Archiwum Państwowym w Łodzi dostarczają informacji o zwoływaniu tych organów przez burmistrzów i prezydentów w Łodzi i Zgierzu w latach 1825–1876. W praktyce bardzo często rady familijne odbywały się bez wcześniejszego wyznaczenia terminu. Nawet w przypadku wyznaczenia terminu posiedzenia, suplikanci chętnie sami informowali i zbierali członków rady familijnej. Zapozwy magistrat wystawiał bardzo rzadko. Uproszczona procedura mogła mieć wpływ na zmniejszenie kosztów postępowania.

Słowa kluczowe: rada familijna, opieka, Prezydent Miasta Łodzi, Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, sąd pokoju, Królestwo Polskie

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK

PHD, ASSISTANT PROFESSOR, UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-0733-7709](https://orcid.org/0000-0003-0733-7709)

Convening procedure of the family councils for the „minor” guardianships based on the magistrates’ files from Łódź and Zgierz until 1876

Family councils for the „minor” guardianships were convened by presidents or mayors (in the cities) and mayors (in the countryside). Custodial files in the State Archive in Łódź inform us about convening family councils by presidents and mayors in Łódź and Zgierz in years 1825–1876. Conveying family councils without prior notice was a common practice. Even when the date of meeting was set in advance, the supplicants gladly informed and gathered members of the family councils by themselves. Official calls were set up by magistrate very rarely. Simplified procedure could result in reduction of the proceedings costs.

Key words: family council, guardianship, President of Łódź, Civil Code of the Kingdom of Poland, court of peace, Kingdom of Poland

